

УДК 330.44

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

О.П.КОЗЛОВА – аспірант, Київський Науково-дослідний економічний інститут

Постановка проблеми. Структурні зміни в економіці сільського господарства можуть призвести до такої ситуації, коли стагнація або скорочення випуску одних видів продукції через спадаючий або незмінний попит на них супроводжується швидким зростанням інших видів продукції.

Тим не менш, при всіх недоліках економічне зростання залишається найбільш розповсюдженим критерієм економічного розвитку.

Економічне зростання може вимірюватися як у фізичному вираженні (фізичний ріст), так і у вартісному (вартісний ріст). Перший спосіб більш надійний (тому що дозволяє виключити вплив інфляції), але не універсальний (при розрахунку темпів економічного зростання важко вивести загальний показник для виробництва різних виробів). Другий спосіб вживається частіше, однак не завжди можливо до кінця «очистити» його від інфляції. Щоправда, у статистиці ряд країн вимірює макроекономічне зростання на базі зростання виробництва найбільш важливих для економіки товарів, використовуючи при цьому їх частки в загальному обсязі виробництва.

Стан вивчення проблеми. Питанням макроекономічного розвитку та економічного зростання сільського господарства надається значна увага зарубіжних та вітчизняних науковців: Л. Гринів, Б. Буркинським, В. Степановим, Дж. Кендріка, Д. Джоргенсона.

Однак чимало питань стосовно стабільного розвитку, прибутковості та рентабельності сільського господарства хвилюють вітчизняних науковців та економістів усіх сфер діяльності. Автор досліджує макроекономічну модель Леонтьєва для успішного формування міжгалузевого балансу, оскільки дане питання недостатньо розглянуте і потребує поглибленого вивчення, а особливо це стосується досліджуваної галузі: сільське господарство

Завдання і методика досліджень. Розглянути напрями макроекономічного розвитку та економічного зростання у сільському господарстві. Основою дослідження є пропозиції по побудові моделі економічного зростання Леонтьєва В.В. у сільському господарстві.

Результати досліджень. Для сучасного типу економічного зростання, його макроекономічної динаміки характерні всебічна інтенсифікація і висока ефективність виробництва, його антивитратна

орієнтація. При цьому різко зростає технічний рівень виробництва і покращується якість продукції при зниженні її вартості, здійснюється, таким чином, становлення нового, більш високого технологічного способу виробництва. Інтенсивний тип економічного зростання найбільш відповідає сучасному етапу НТР, при якому відбувається перехід від традиційного машинно-фабричного до високопродуктивного комплексно-автоматизованого виробництва, що функціонують на кібернетичних засадах. Усе ширше застосовуються нові прогресивні конструкційні матеріали з наперед заданими техніко-економічними властивостями, а також інтенсивні технологічні процеси (бистроплинні, безперервні, безвідходні, ресурсозберігаючі та ін), засновані на використанні досягнень НТР, що знаменують перетворення науки в безпосередню продуктивну силу суспільства. Прискореними темпами розвиваються галузі виробничої інфраструктури: системи електро-, нафто-, газопостачання, а також прогресивні галузі транспорту, зв'язку та інших засобів інформації. Усе це сприяє прискоренню економічного зростання, більш рівномірному розміщенню виробництва в країні, підвищенню його ефективності. 1]

Сучасний тип економічного зростання проявляється в зростанні валового внутрішнього продукту, що характеризує економічний розвиток країни, починаючи від 2000 року, є позитивним. 2]

Але незважаючи на це, макроекономічна ситуація в Україні впродовж 2008 —2009 року є нестійкою:(таблиця 1) залишаються невирішеними першочергові завдання, які стосуються впровадження стратегії якісного і прискореного соціально-економічного зростання.

На жаль, вітчизняна економіка все ще має такі негативні риси, як тінізація, структурні диспропорції національного виробництва, експортне спрямування з переважанням продукції невисокого рівня валової доданої вартості (тобто кінцевої продукції), критична залежність від імпорتنих енергоносіїв, несприятливий інвестиційно-інноваційний клімат, недосконалість, неузгодженість та непрозорість законодавства, і насамперед податкового, нерозвиненість внутрішнього ринку внаслідок низької платоспроможності фізичних та юридичних осіб, недосконалість механізмів регулювання цін і тарифів, застаріла технологічна база промисловості та її повільне оновлення, відтік висококваліфікованих кадрів, тривала парламентсько-політична нестабільність тощо. 3]

Крім того, якщо за песимістичними прогнозними рівень падіння реального ВВП залишився на рівні квітня 2009 р. ("мінус " 3%), то за оптимістичними – максимальний темп приросту реального ВВП зменшився на 2 в.п. до 5,5%. Зважаючи на високу залежність української економіки від коливань на зовнішніх ринках, на думку експертів, основним рушієм економічного зростання буде активізація зовнішнього попиту. Більшість експертів прогнозують позитивну динаміку ВВП на

2010 рік в умовах відновлення зростання світової економіки та провідних країн світу, а також покращення зовнішньоекономічної кон'юнктури для українських експортерів (зростання світових цін на окремих товарних ринках – металургійної та хімічної продукції). Як результат, усереднена оцінка темпів росту реального ВВП у 2010 році дещо збільшилась (на 0,2 в.п. до 1,9%) Поряд з цим, усереднене значення номінального обсягу ВВП на 2010 рік порівняно з квітнем зменшилось на 6,6% до 1118 млрд. грн. (варіація значень від 1068,4 до 1230 млрд. грн.), що в основному зумовлено переглядом експертами прогнозу цінових показників (усереднений індекс-дефлятор порівняно з попереднім значенням зменшився на 1,6 в.п. до 115%).

Таблиця 1 – Динаміка прогнозу на (квітень 2009 – липень 2009р.)

Показник	квітень 2009	липень 2009	відхилення (липень 2009 / квітень 2009)
Реальний сектор, млн., гривень			
Номінальний ВВП	1 197 470	1 117 992	-6,6%
Споживання	904 367	867 846	-4,0%
Інвестиції	304 726	269 466	-11,6%
Чистий експорт	-13 153	-17 388	+4 234
Валові національні заощадження	321 179	270 918	-15,6%
Індекс, рік до року			
Реальний ВВП	101,7	101,9	+0,2 в.п.
Споживання	102,9	102,0	-0,8 в.п.
Інвестиції	104,1	103,7	-0,4 в.п.
Інфляція, індекс			
Індекс споживчих цін (середній за рік)	114,6	114,2	-0,3 в.п.
Продовження табл. 1			
грудень до грудня попереднього року	113,2	112,1	-1,1 в.п.
Індекс цін виробників (середній за рік)	116,5	115,4	-1,1 в.п.
грудень до грудня попереднього року	115,1	113,5	-1,6 в.п.

Зважаючи на перегляд цінових показників на 2009 рік, зменшили і свої прогнозні оцінки на 2010 рік. Так, усереднене значення індексу споживчих цін у розрахунку грудень до грудня становив 112,1%, що на 1,1 в.п. менше, ніж станом на квітень, індексу цін виробників – 113,5%, що на 1,6 в.п. менше попереднього значення 4.

Відмінність у прогнозах зумовлена закладанням у прогнозні розрахунки експертами різних припущень щодо ставок за кредитами, врожаю зернових культур, а також динаміки розширення внутрішнього споживчого попиту та активності виробничої діяльності тощо. Поряд з цим, на противагу 2009 року, на 2010 рік досягнуто консенсусу

щодо поступового підвищення тарифів на газ та електроенергію для населення, що, з одного боку, посилюватиме прямий вплив тарифної складової на інфляцію, з іншого – опосередковано знижуватиме ціновий тиск з боку продовольчих товарів шляхом відтягування частини доходів населення з продовольчого ринку на ринок послуг.

Для інтенсивного ресурсозберігаючого типу економічного зростання характерні інші пропорції відтворювального процесу, ніж при екстенсивному, коли спостерігається більш високий ріст 1-ї сфери суспільного виробництва (виробництво засобів виробництва) у порівнянні з 2-ю сферою (виробництво предметів споживання), тобто виробництво зростає як би заради самого себе. При сучасному типі економічного зростання, навпаки, виникає тенденція до переважно більш швидкого зростання виробництва предметів споживання порівняно з засобами виробництва. Це дозволить збільшити частку споживання в НП, реально підвищити рівень і якість життя народу, соціальну ефективність економічного зростання.

При переході до інтенсивного ресурсозберігаючого типу економічного зростання повинні удосконалюватися ринкові форми і методи громадської організації та управління виробництва, стимулювання трудової активності. Як видно, економічне зростання, будучи насамперед категорією матеріального виробництва, пов'язане разом з тим і з такими фазами відтворювального процесу, як розподіл, обмін і споживання.

Дана вище характеристика перспектив переходу до інтенсивного ресурсозберігаючого типу економічного зростання, хоча і носить певною мірою прогнозний характер, не є лише абстракцією. Розвинені країни, реалізуючи досягнення НТР, на практиці здійснюють розширене відтворення на засадах інтенсивного типу економічного зростання. Думається, що Україна, що яка значні ресурси, має всі можливості, щоб йти по цьому шляху. Однак, щоб ця можливість перетворилася в дійсність, необхідно при переході до ринку ефективно використовувати всі фактори економічного зростання, які визначають його масштаби і темпи, якість та соціальні наслідки.

Таким чином, стабілізація і прогрес економіки України залежать від переходу до інтенсивного ресурсозберігаючого типу економічного зростання, при якому збільшення виробництва досягається за рахунок якісного вдосконалення всіх факторів виробництва, активного використання досягнень НТР. При цьому забезпечується всебічний тип економічного зростання, що вимагає як підвищення продуктивності живої праці, так і ефективного використання матеріально-технічних та природних ресурсів, переходу від традиційного машинно-фабричного до комплексно-автоматизованого виробництва, що функціонують на кібернетичних засадах, тобто більш високому технологічному способу виробництва. У цих умовах виникає нова відтворювальна можливість переходу до переважно, більш швидкого

зростання виробництва предметів споживання (II сфера суспільного виробництва) у порівнянні з засобами виробництва (I сфера суспільного виробництва). Це дозволить підвищити частку споживання товарів і послуг у ВВП, реально підвищити рівень життя народу, соціальну віддачу економічного зростання [3].

Серед чинників економічного зростання, що є його безпосередніми матеріальними і трудовими джерелами, можна виділити такі чотири основних: 1) земля та інші природні ресурси; 2) трудові ресурси; 3) основний капітал (виробничі основні фонди); 4) НТП, використання його досягнень. Дані фактори безпосереднього впливу на економічне зростання, без яких неможливе виробництво ВВП, можна об'єднати як фактори пропозиції. Саме від цих факторів, перш за все, залежить виробництво товарів в умовах ринкової економіки [4]. Статистичні дані за 2008 рік показують, що питома вага зайнятого населення у сільському господарстві становить 17,6%, а в промисловості 19,4%, але дана тенденція змінюється. Основні засоби сільського господарства становлять 4,8% в промисловості 4,7%. [4].

Крім того, є ринкові фактори, які впливають на економічне зростання опосередковано через розглянуті вище фактори пропозиції. До них належать, по-перше, фактори ринкового попиту, пов'язані з платоспроможними потреб населення відносно товарів (засобів виробництва, предметів споживання, розкоші та ін) і послуг, по-друге, фактори розподілу, пов'язані з ефективністю розподілу всіх видів ресурсів.

Однак при всьому значенні економічних факторів попиту, пропозиції і розподілу ресурсів основну увагу при розгляді проблем економічного зростання, зазвичай, приділяється факторам пропозиції, тобто виробничо-технічним можливостям безпосереднього впливу на економічне зростання. Такий підхід розділяється прихильниками «економіки пропозиції». Вони роблять упор на фактори, що підвищують виробничий потенціал і зростання суспільного продукту. При повній зайнятості та повного завантаження виробничих потужностей пропонують знизити податки, розглядаючи це як засіб, що стимулює заощадження та інвестиції, підприємницький ризик і трудову активність.

Серед факторів пропозиції економічного зростання особливе місце належить природним ресурсам (земля, корисні копалини, ліси, води, повітря та ін.) Оскільки багато природних факторів економічного зростання обмежені, рідкісні та не компенсуючі. [1].

Для забезпечення більш раціонального та ощадливого використання природних факторів економічного зростання, зменшення забруднення навколишнього середовища потрібно застосовувати не тільки адміністративні, законодавчі, але й економічні заходи, що охоплюють кредитування та фінансування, податкову і страхову системи, ціноутворення та інші ринкові інструменти. Оскільки значна частина природних ресурсів розглядається як «спільна власність» і не

має ціни, вони часто використовуються надто інтенсивно, що веде до їх розкрадання та забруднення. Вплив природних факторів економічного зростання особливо важливо для сільського господарства – цієї великої і життєво важливої галузі економіки, де головним засобом виробництва є земля. Проблема використання землі включає в себе не тільки екстенсивний, тобто просторове освоєння земель, придатних для сільського господарства, але й їх інтенсивне використання, що припускає збільшення виробництва більш дешевої продукції з одиниці земельної площі. Звідси необхідність додаткових вкладень в одні й ті ж земельні ділянки, економічного стимулювання НТП, створення в сільському господарстві розвиненої системи машин для комплексної механізації, електрифікації, хімізації та меліорації виробництва. Щоб здійснити заходи по інтенсифікації сільського господарства на індустріальній основі, потрібно створити технічні, економічні та інші ринкові умови для випереджального розвитку провідної сфери АПК, що забезпечує його засобами виробництва, і завершальної сфери, що займається заготівлею, транспортуванням, переробкою та збутом кінцевої продукції комплексу, порівняно з центральною сферою АПК, що включає власне сільське господарство. Це поліпшить структуру АПК, забезпечить його більш динамічне і пропорційне економічне зростання, підвищить продуктивність праці і збільшить кінцевий продукт комплексу. §

Найважливіша складова частина системи економічного зростання – трудові ресурси, які включають населення у працездатному віці, його професійно-кваліфікаційний рівень. Для забезпечення інтенсивного ресурсозберігаючого економічного зростання, заснованого на використанні досягнень НТР, потрібні подальші адекватні структурні зміни в складі особистого фактора виробництва, підвищення ефективності його використання. §

Ефективність функціонування трудових ресурсів безпосередньо залежить від такого чинника економічного зростання, як основний капітал (виробничі основні фонди), до яких відносяться машини і обладнання підприємств, транспортні та інші засоби праці, які утворюють виробничий апарат усіх галузей народного господарства. Капітальні вкладення в основний капітал (виробничі основні фонди) далеко не завжди супроводжуються підвищенням продуктивності праці.

При оцінці економічного зростання, його факторів та сучасних тенденцій поряд зі статистичними методами застосовується моделювання, яке будується на економіко-математичних методах. Важливу роль і, можна сказати, основну направляючу економічної теорії складає економіко-математична модель В.В. Леонтьєва.. Мета балансового аналізу – дати відповідь на питання, що виникає в макроекономіці та пов'язане з ефективністю ведення багатогалузевого господарства: яким повинен бути обсяг виробництва різних галузей, щоб задоволь-

нити всі потреби у продукції будь-якої з них? При цьому кожна галузь виступає, з одного боку, як виробник певної продукції, а з іншого – як споживач і своєї, і виробленої іншими галузями продукції.

Припускаємо, що весь виробничий комплекс поділено на n “чистих” галузей. Чисті галузі є економічною абстракцією, тобто це умовні галузі, кожна з яких об’єднує все виробництво даного виду продукції. Будемо вважати, що галузь виробництва випускає лише певний продукт, причому різні галузі випускають різні продукти. У процесі виробництва кожна з них потребує, взагалі, продукції, виробленої в інших галузях.

Сформулюємо основні припущення у вигляді таких пунктів:

1. В економічній системі виробляють, купують, споживають і інвестують n видів продукції, які позначимо індексами $i = 1, 2, \dots, n$.

2. Кожна галузь виробляє лише один вид продукції. Отже, спільне виробництво різних товарів виключається – різні галузі виробляють різні товари.

3. Під виробничим процесом у кожній галузі будемо розуміти перетворення деяких (можливо всіх) видів продукції, взятих у певних кількостях, у деяку кількість продукції одного чи іншого виду. При цьому допускаємо, що співвідношення витраченої і випущеної продукції є сталим.

Введемо позначення:

X_i – загальний (валовий) обсяг продукції i -тої галузі ($i = 1, 2, \dots, n$);

x_{ij} – обсяг продукції i -ої галузі, що потребує j – та галузь ($i, j = 1, 2, \dots, n$);

Y_i – обсяг кінцевого продукту i -ої галузі для невиробничого споживача (для продажу).

Обсяг x_{ij} ($i, j = 1, 2, \dots, n$) характеризує об’єм продукції i -ої галузі, що використовується як виробниче споживання в j -ої галузі. Якщо просумувати міжгалузеві поставки продукції i -ої галузі по всіх галузях-споживачах, одержимо загальну величину проміжного продукту i -ої галузі:

$$X_i^1 = \sum_{j=1}^n x_{ij} \quad , (i=1, 2, \dots, n).$$

Сума проміжних продуктів усіх галузей виробництва складає загальну величину проміжного продукту:

$$\sum_{j=1}^n X_{ij} = X^1 .$$

Для наочності складаємо таблицю міжгалузевого балансу виробництва і розподілу продукції (табл. 2).

Таблиця 2 – Міжгалузевий баланс виробництва і розподілу продукції

Галузі виробництва	Розподіл випуску продукції в галузях						Всього	Кінцевий продукт	Валовий продукт
	1	2	...	j	...	n			
1	x_{11}	x_{12}	...	x_{1j}	...	x_{1n}	$\sum_{j=1}^n x_{1j}$	Y_1	X_1
2	x_{21}	x_{22}	...	x_{2j}	...	x_{2n}	$\sum_{j=1}^n x_{2j}$	Y_2	X_2
i	x_{i1}	x_{i2}	...	x_{ij}	...	x_{in}	$\sum_{j=1}^n x_{ij}$	Y_i	X_i
n	x_{n1}	x_{n2}	...	x_{nj}	...	x_{nn}	$\sum_{j=1}^n x_{nj}$	Y_n	X_n
Всього	$\sum_{i=1}^n x_{i1}$	$\sum_{i=1}^n x_{i2}$...	$\sum_{i=1}^n x_{ij}$...	$\sum_{i=1}^n x_{in}$	$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_{ij}$	Y	X

Оскільки валовий об'єм будь-якої i -тої галузі дорівнює сукупному обсягу продукції, що споживають n галузей, та кінцевого продукту, то повинна бути така система рівнянь:

$$\begin{aligned}
 X_1 &= \sum_{j=1}^n x_{1j} + Y_1; \\
 X_2 &= \sum_{j=1}^n x_{2j} + Y_2; \\
 X_i &= \sum_{j=1}^n x_{ij} + Y_i; \\
 X_n &= \sum_{j=1}^n x_{nj} + Y_n.
 \end{aligned}
 \tag{1}$$

При побудові та практичних застосуваннях економіко-математичної моделі міжгалузевого балансу використовують коефіцієнти прямих матеріальних витрат. Якщо об'єм міжгалузевих поставок i -тої галузі в j -ту поділити на об'єм валового випуску j -ої галузі, одержимо норматив, який шукаємо:

$$A_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j} \quad (i, j=1, 2, \dots, n).
 \tag{2}$$

Числа a_{ij} називаються коефіцієнтами прямих витрат і виражають кількість продукції i -тої галузі, яка потрібна для випуску одиниці продукції j -ої галузі. §

Ці коефіцієнти утворюють матрицю n -го порядку коефіцієнтів прямих витрат:

$$A = \begin{cases} a_{11} a_{12} \dots a_{1n} \\ a_{21} a_{22} \dots a_{2n} \\ \dots \\ a_{n1} a_{n2} \dots a_{nn} \end{cases} .
 \tag{3}$$

Проведені дослідження дають змогу стверджувати, щоб розрахувати міжгалузевий баланс, потрібно провести ретельний розрахунок виробленої і спожитої продукції сільськогосподарської галузі.

Перспективи подальших досліджень. У подальших дослідженнях необхідно розглянути питання по пристосуванню макроекономічної моделі у сучасних умовах роботи і розвитку сільського господарства та дослідити вплив продовольчої кризи на розвиток сільськогосподарського виробництва

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Львов Д. С. Экономический рост и качество экономики. -К.: Гудок: Рус. кн., 2004. – 111 с.
2. Нуреев Р. М. Економіка розвитку: моделі становлення ринкової економіки. – К.: ІНФРА-К, 2006. – 240 с..
3. Максютов А. А. Экономический анализ. – М.: ЮНИТИ: Единство, 2005. – 543 с.
4. <http://www.minagro.gov.ua/> Довідка про підсумки роботи агропромислового комплексу за січень 2009 року
5. Алібеков Г.А. Математико-економічна модель Леонтьева// Економіка АПК, -№6-2008 р. с.- 34-36.